

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Золотко Ю. С.

*старший викладач кафедри англійської філології
Маріупольський державний університет
пр. Будівельників, 129а, Маріуполь, Донецька область, Україна
orcid.org/0000-0001-7739-0535
j.zolotko@mdu.in.ua*

Ключові слова: *інтерактивні технології навчання, тренінг, освітній тренінг, тренінгові техніки, учні старшої середньої школи.*

У статті розглянуто проблему впровадження тренінгових технологій на уроках з іноземної мови у старшій школі. Розкрито поняття «тренінг», «освітній тренінг» та «тренінгові технології». Освітній тренінг у дослідженні розглядається як оптимальний спосіб створення суб'єктам освітнього процесу можливостей для надання й отримання соціально значимої інформації, поповнення та поновлення знань, формування ставлень, умінь і навичок, що забезпечується шляхом послідовної реалізації впорядкованих, взаємопов'язаних дій, які базуються на певних принципах, у спеціально створюваних умовах. Авторкою описано специфічні риси освітнього тренінгу та переваги тренінгу як активної форми навчання. Обґрунтовано доцільність та ефективність використання тренінгових технологій на уроках іноземної мови саме з учнями старших класів. Зазначено, що старшокласники досконаліше володіють морфологічними та синтаксичними аспектами мовлення, зв'язністю, логічністю та послідовністю висловлювання. У мовленні старшокласників проявляються вміння аналізувати, робити висновки, прогнозувати. Визначено найефективніші тренінгові техніки, що призначені для використання на уроках іноземної мови в старшій школі та описано основні етапи підготовки освітнього тренінгу з іноземної мови: аналіз психолого-педагогічної літератури, визначення структури тренінгу, вибір найбільш ефективних прийомів активізації пізнавальної активності учнів, підбір тренінгових технік, які полегшують процес відвертого і доброзичливого спілкування учасників, тощо. Зазначено, що тренінгові технології сприяють розвитку сили волі, цілеспрямованості учнів, адаптації їх до напруженої праці та самовдосконалення; формуванню позитивного ставлення до професії вчителя; виявленню сильних та слабких боків кожної особистості; формуванню почуттів обов'язку та відповідальності; співставленню запланованих цілей із власними можливостями та навчанню способів поведінки, типових для людини з високорозвиненою мотивацією.

TRAINING TECHNOLOGIES AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN SENIOR SECONDARY SCHOOLS: FEATURES AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION

Zolotko Yu. S.

*Senior Lecturer at the English Philology Department
Mariupol State University
Budivelnikiv avenue, 129a, Mariupol, Donetsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7739-0535
j.zolotko@mdu.in.ua*

Key words: *interactive learning technologies, training, educational training, training techniques, senior secondary school students.*

In the focus of the article is the introduction of training technologies at foreign language lessons in senior secondary schools. The paper defines the concepts of “training”, “educational training” and “training technologies”. Within the framework of the research the educational training is described as the best possible way aimed to create the opportunities for the subjects of educational process to provide and receive socially relevant information, replenish and update knowledge, form attitudes, skills and abilities, provided by consistent implementation of well-ordered interconnected actions based on certain principles in specially created conditions. The author describes the specific features of the educational training and the advantages of training as an active form of learning. The paper gives reasons for the relevance and effectiveness of training technologies application at foreign language classes particularly for senior secondary school students. The author specifies that students of senior secondary schools have a better command of morphological and syntactic structure of the language, adhere to coherence and consistency of the utterance. Their speech reveals the ability to analyze, draw conclusions, assume and extrapolate. The paper identifies the most effective training techniques at foreign language lessons for senior secondary school students. The researcher characterizes the main stages of preparation of an educational training in a foreign language: carry out the analysis of psychological and pedagogical literature; determine the structure of the training; choose the most effective methods of the students’ cognitive activity enhancement; select the appropriate training techniques to facilitate and ensure open and friendly communication between the participants, etc. The paper emphasizes that training technologies enable to develop students’ willpower, goal commitment, their adaptation to hard work and self-improvement; form positive attitude to teaching profession; identify every person’s strengths and weaknesses; cultivate the sense of duty and responsibility; correlate the projected activities with one’s own abilities and skills, learn the behavior typical for a highly motivated person.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, коли соціально-економічна ситуація в Україні знаходиться у стані перманентних змін і трансформацій, як ніколи зростає потреба в нестандартно мислячих, творчих особистостях, у творчій активності учня, у його розвиненому мисленні, в умінні конструювати, оцінювати, раціоналізувати. Вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від змісту і методики навчання учнів в умовах закладу загальної середньої освіти. Це зумовило необхідність модернізації освіти, переосмислення теоретичних підходів і накопиченої практики роботи в школі.

У Законі України про загальну середню освіту [1] вказується, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у галузі загальної середньої освіти в межах їхньої компетенції повинні сприяти проведенню інноваційної діяльності та впровадженню інноваційних технологій у систему загальної середньої освіти. Саме тому звернення науковців і практиків до такого інструменту, як технології, є обґрунтованим.

Велику теоретичну цінність і практичну значимість у дослідженні проблеми проведення тренінгу мають праці психологів і педагогів І. Авдєєвої, Д. Джонсона, Т. Зайцевої, Ю. Ємельянова,

Г. Ковальова, Д. Лі, С. Макшанова, Г. Марасанова, І. Мельникової, К. Мілютіної, Г. Моніної, Л. Панченко, Б. Паригіна, Л. Петровської, Н. Хмель та ін.

Проблему розвитку інноваційних процесів в освіті розглянуто в роботах В. Кременя, І. Зязюна, С. Бараннікова, В. Загвизинського, М. Кларіна, Г. Коджаспірова, В. Ляудіс, І. Підласого, Л. Подимова, С. Полякова, А. Прігожина, В. Рібакова, В. Слассьоніна, С. Сисоевої, Г. Щедровицького, А. Хуторського та ін.

Метою даного дослідження є аналіз тренінгових технологій у навчанні, дослідження особливостей, ефективності та доцільності їх використання на заняттях іноземної мови у старшій школі. Згідно з метою, поставлено конкретні завдання: на основі наукових розвідок уточнити поняття «тренінг», запропонувати своє визначення концепту «освітній тренінг», розробити стратегію підготовки та покрокові етапи проведення уроку-тренінгу з іноземної мови, урахувавши психологічні особливості та особливості розвитку учнів старшої середньої школи.

Назву «технологія» процес діяльності отримує тільки тоді, коли його прогнозовано, визначено кінцеві властивості продукту та способи його отримання, цілеспрямовано сформовано умови для реалізації та надано хід процесу, а отримуваний результат максимально відповідає очікуваному зразку, що можна діагностувати [2, с. 178].

Ми поділяємо думку В. Лютого, який виокремлює такі основні ознаки технології: розділення, розчленування процесу на пов'язані між собою етапи, фази, операції; координованість і поетапність дій, спрямованих на досягнення очікуваного результату; однозначність виконання процедур і операцій (вирішальна, неодмінна умова досягнення результатів, адекватних поставленій меті) [3, с. 44–47].

Педагогічні технології можуть відрізнитися за різними ознаками: за джерелом виникнення (на основі педагогічного досвіду або наукової концепції); за цілями і завданнями (засвоєння і закріплення знань, виховання та розвиток (вдосконалення) природних особистісних якостей); за можливостями педагогічних засобів (які засоби впливу дають кращі результати); за функціями вчителя, які він здійснює за допомогою технології (діагностичні функції, функції управління конфліктними ситуаціями); за тим, який бік педагогічного процесу «обслуговує» конкретна технологія, тощо [4, с. 151–152].

Сьогодні дуже популярними є інтерактивні технології навчання, до яких віднесено і тренінг. Терміни «інтерактивний», «інтерація» використовуються досить часто в контексті описання контактів людини і нових інформаційних систем: «інтерактивне голосування» на телебаченні, «інтерактивне спілкування» ведучого з аудито-

рією на радіо, «інтерактивні комп'ютерні ігри» тощо. Ми припускаємо думки про те, що так підкреслюється можливість людини не пасивно сприймати інформацію, а брати участь у розв'язанні певних проблем, формуванні певної думки, для прийняття певних рішень тощо.

Уважаємо, що в процесі вивчення іноземної мови саме інтерактивні методи та технології навчання здатні забезпечити не лише швидке засвоєння іншомовної лексики, сприйняття іншомовного матеріалу і носіїв мовлення, а й розвинути вміння висловлюватися, формувати власні думки, відстоювати свою позицію, виробляти власні судження, прогнозувати бажані результати і створювати умови для їх досягнення, адже (за визначенням Т.І. Коваль) інтерактивні технології навчання іноземних мов – це цілісна та інтегративна система процесу навчання, яка передбачає найраціональніше застосування відібраних за принципами комунікативності, доцільності впровадження та взаємного доповнення інтерактивних методів, прийомів, засобів і форм навчання іноземних мов із метою досягнення заздалегідь запланованого (бажаного) навчального результату [5].

На нашу думку, така інтерактивна форма навчання, як тренінг, сприяє кращому засвоєнню іноземної мови. У науковій літературі не існує загальноприйнятого визначення поняття «тренінг». Тренінг трактується й як форма навчання, й як форма групової роботи, й як метод, й як засіб, й як технологія. Вивченням тренінгу як засобу формування практичних умінь і навичок, форми навчання, форми групової роботи займалися І. Вачков, Д. Лі, М. Кларин, Л. Петровська, К. Рудестам.

Для нашого дослідження важливими є такі розуміння тренінгу:

- спеціальна форма організації діяльності, що переслідує конкретні і прогнозовані цілі, які можуть бути досягнуті у відносно короткий термін;
- запланований процес, призначений надати соціально значиму інформацію, поповнити й оновити знання, створити умови для формування умінь і навичок, ставлень;
- сплановані та систематичні зусилля з модифікації чи розвитку знань, умінь, установок людини засобами навчання;
- форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання [6–9].

Як і будь-яке навчальне заняття, тренінг має певну мету: інформування та набуття учасниками тренінгу нових професійних навичок та умінь; опанування нових технологій у професійній сфері; зміна погляду на проблему; зміна погляду

на процес навчання, аби зрозуміти, що він може давати наснагу та задоволення; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе та життя; пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем завдяки об'єднанню в тренінговій роботі різних спеціалістів, представників різних відомств, які впливають на розв'язання цих проблем; активізація громадськості щодо розв'язання актуальних проблем; здобуття альтернативної громадянської освіти [10].

У тренінгу широко використовуються методи, спрямовані на стимуляцію взаємодії учасників. Усі вони об'єднуються під назвою «інтерактивні техніки» і забезпечують взаємодію та власну активність учасників під час динамічного навчального процесу. Такий вид роботи, як правило, застосовується: під час початкового привітання та вступної частини щоденних занять; коли треба вислухати одного або декількох промовців, зокрема під час читання лекції або проведення колективної презентації перед аудиторією; під час обміну результатами роботи, виконаної у складі малих груп; наприкінці тренінгу для підбиття підсумків і завершення заняття. Переваги групової роботи полягають у тому, що з інформацією та досвідом можуть ознайомитися всі члени групи. Окрім того, існує можливість легко давати інструкції одразу всім учасникам. Важливо також, що окремі учасники неспроможні відразу брати активну участь у навчанні, відчувають обмеження можливостей засвоєння матеріалу, їм легше адаптуватися до умов тренінгу у великій групі.

Залежно від мети тренінгу визначають тренінги психологічні, просвітницькі, освітні, тренінги лідерських якостей, ефективного спілкування тощо.

Провідною інтерактивною технологією для навчання іноземної мови ми вибрали освітній тренінг. Наголосимо, що слово «освіта» охоплює такі семантичні поля: процес створення, породження чогось нового, формування чого-небудь згідно із заданим зразком [11].

Відповідно, освітній тренінг визначається нами як оптимальний спосіб створення суб'єктам освітнього процесу можливостей для надання й отримання соціально значимої інформації, поповнення та поновлення знань, формування ставлень, умінь і навичок, що забезпечується шляхом послідовної реалізації впорядкованих, взаємопов'язаних дій, які базуються на певних принципах, у спеціально створюваних умовах.

Специфічними рисами освітнього тренінгу є освітня спрямованість, переважання змістового плану в роботі тренінгової групи над особистим. Змістовий план відповідає основній меті тренінгу (когнітивні структури, ціннісні орієнтації, установки, уміння): націленість на отримання динамічних знань, тобто знань, під час отримання й засво-

ення яких учасники відіграють вирішальну роль. Учасники мотивовані на отримання знань, тому що вони їм потрібні, ними визначені; комплексне використання активних та інтерактивних методів; дотримання принципів групової роботи; наявність більш-менш постійної групи, що періодично збирається на зустрічі чи працює безперервно протягом 2–6 днів; певна просторова організація [7; 8; 10].

На нашу думку, тренінги мають велику перспективу застосування в процесі іноземного й лінгво-методичного навчання учнів. Серед переваг, які має тренінг як активна форма навчання, можна визначити такі: тренінг, побудований (повністю чи частково) на моделюванні ситуацій професійної діяльності учасників тренінгу та спрямований на формування умінь і навичок, необхідних у практичній роботі; тренінги передбачають виконання індивідуальних і групових практичних занять, проведення ролевих ігор; тренінг дає можливість учням систематизувати набутий досвід, окреслити шляхи особистісного саморозвитку; тренінг сприяє встановленню демократичного стилю спілкування, забезпечує суб'єкт-суб'єктний процес навчальної діяльності; тренінг формує в учнів практичні навички до виконання індивідуальних завдань і публічної презентації результатів своєї роботи, навчає ефективно працювати в команді; тренінг розвиває лідерські якості, ініціює активність учнів.

Застосування тренінгових технологій передбачає залучення учнів до навчального процесу, активізує міжособистісну комунікацію, яка забезпечує ефективний обмін інформацією у ході творчої дискусії. Своєю чергою, це сприяє розвитку в учнів аналітичного мислення і виробленню навичок прийняття компетентних рішень у ситуаціях, максимально наближених до реальності.

Тренінгові технології сприяють: розвитку сили волі, цілеспрямованості студентів та учнів, адаптації їх до напруженої праці та самовдосконалення; формуванню позитивного ставлення до професії вчителя; виявленню сильних та слабких боків кожної особистості; формуванню почуттів обов'язку та відповідальності; співставленню запланованих цілей із власними можливостями та навчанню способів поведінки, типових для людини з високорозвиненою мотивацією.

У контексті нашого дослідження розглянемо також недоліки тренінгу як форми організації навчання, а саме: ця форма непридатна для подання великого обсягу суто теоретичного матеріалу (формул, історичних відомостей тощо); має бути відносно невелика група; теоретична підготовка членів групи має бути близькою за рівнем; потрібна більша майстерність викладача, оскільки учасники можуть по-різному усвідомлювати тренінгові вправи [12, с. 121].

Тренінг для його успішного проведення передбачає певні умови: тренінгова група; тренінгове коло; спеціально обладнане приміщення та приладдя для тренінгу; тренер; правила групи; атмосфера взаємодії та спілкування; інтерактивні методи навчання; структура тренінгового заняття; оцінювання ефективності тренінгу. Вони можуть бути спрямовані на: набуття загальнонавчальних навичок та вмінь; формування навичок співпраці на засадах толерантності; формування навичок аналізу першоджерел та додаткової літератури; формування навичок логічного мислення, аналізу, вибору і презентації інформації або результатів самостійної роботи; опанування нових форм навчальної діяльності; формування позитивного ставлення до себе та до оточуючих; пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем [13, с. 1–6].

На нашу думку, проведення тренінгів в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти найбільш ефективно з учнями старших класів, що зумовлено їхніми віковими особливостями.

Старшокласник поєднує у собі риси підлітка та ознаки юнацького віку. У ньому діалектично поєднуються ще не втрачена дитячість із проявами дорослості. У старшокласника вже складаються певні принципи поведінки, формується образ власного «Я», свої ціннісні орієнтації. Чітко виявляється диференціація інтересів.

Ставлення до дисциплін стає більш вибірковим. Оскільки в учнів з особливою силою проявляється прагнення до самоствердження, самовираження, до можливості відстоювати свої погляди та переконання, то саме комунікативна спрямованість навчання ІМ і створення сприятливого психологічного клімату для спілкування є тими чинниками, які на цьому етапі мають особливу значущість. У зв'язку із цим дуже важливо відбирати для уроків такий матеріал, що носить проблемний характер, стимулює обмін думками, спонукає до роздумів.

Різноманітність інтересів, формування профорієнтації роблять необхідним подальше посилення індивідуалізації навчання ІМ. Підвищення ж почуття відповідальності, свідомого ставлення до навчання відкриває великі можливості для організації самостійної роботи, для стимулювання потреби у самоосвіті.

Самостійна робота над мовою повинна готувати учнів до самостійного «доучування» та вдосконалення оволодіння ІМ, а саме: розвивати у них уміння працювати з довідковою літературою, іноземним текстом, технічними засобами тощо. Отже у старшій школі стає ще більш актуальним поєднання індивідуальної, парної та групової роботи, де вчитель виступає у ролі партнера, організатора, режисера, сценариста тощо.

Для старшокласників є характерним більш високий рівень комунікативного розвитку: вони досконаліше володіють морфологічними та синтаксичними аспектами мовлення, зв'язністю, логічністю та послідовністю висловлювання. У мовленні старшокласників проявляються вміння аналізувати, робити висновки, прогнозувати. Усі ці особливості необхідно враховувати в процесі навчання ІМ.

З огляду на викладене, можна констатувати такі особливості організації навчального процесу з ІМ у старшій школі: послідовне здійснення комунікативно-пізнавального навчання, пов'язаного з підвищенням змістовності мовлення учнів; використання прийомів, що спонукають до вираження особистого ставлення до проблем, які обговорюються; цілеспрямована реалізація принципу індивідуалізації навчання, орієнтована на використання ІМ у майбутній практичній діяльності школярів, широке застосування видів та форм самостійної роботи.

Під час підготовки уроку-тренінгу з іноземної мови у старшій школі ми пропонуємо використовувати такі етапи.

Перший етап – ознайомчий. На цьому етапі потрібно зробити аналіз психолого-педагогічної літератури, проаналізувати види тренінгів, тренінгові техніки, структуру тренінгу, виокремити найбільш ефективні прийоми активізації пізнавальної активності учнів, які повинні бути включені до тренінгів, протестувати учнів із метою виявлення їхніх інтересів та вподобань, проаналізувати необхідні умови для організації тренінгу тощо.

Другий етап – підготовчий. На цьому етапі потрібно проаналізувати зміст тренінгу. Складаючи зміст кожного тренінгу, необхідно спиратися на те, щоб він був максимально наближеним до потреб та проблем учасників; урахувати рівень їх актуального розвитку і завдання найближчого розвитку; орієнтуватися на формування необхідних знань, умінь і навичок.

Також на другому етапі підготовки до проведення тренінгу на занятті з іноземної мови потрібно підібрати найбільш доцільні тренінгові техніки, які полегшують процес відвертого і доброзичливого спілкування учасників. Ми пропонуємо такі тренінгові техніки, що підходять для роботи з учнями старших класів на уроках іноземної мови: робота в групах, інтерактивні презентації, опитування думок, мозкові штурми, рольові ігри, аналіз історій і ситуацій, дебати, дискусії, виконання проєктів, творчі конкурси, використання комп'ютерних технологій тощо.

Третій етап – створення уроку-тренінгу. Вибір теми уроку, планування мети, цілей, етапів, форм та методів навчання, інтерактивних технік тощо.

Отже, для створення уроку-тренінгу з іноземної мови потрібно проаналізувати психолого-педагогічну літературу, визначити структуру тре-

нінгу, виокремити найбільш ефективні прийоми активізації пізнавальної активності учнів, які повинні бути включені до тренінгів, проаналізувати необхідні умови для організації тренінгу, підібрати найбільш доцільні тренінгові техніки, котрі полегшують процес відвертого і доброзич-

ливого спілкування учасників, наприклад: робота в групах, інтерактивні презентації, опитування думок, мозкові штурми, рольові ігри, аналіз історій і ситуацій, дебати, дискусії, виконання проєктів, творчі конкурси, використання комп'ютерних технологій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 № 651-XVI, станом на 18 березня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (дата звернення: 29.04.2021).
2. Білик О.О., Пуга О.О. Використання інтерактивних технологій і методів навчання іноземних мов у контексті студентоцентризму. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи* ; 67-ме вид. Київ, 2019. С. 22–25. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27251> (дата звернення: 29.04.2021).
3. Лютий В. Технологія соціальної роботи : конспект лекцій. Київ : Акад. пр. та соціал. відносин ФПУ, 2013. 75 с.
4. Aisner L.Yu. Effective ways of learning a foreign language. Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference: Science and Education: Experience, Problems, Prospects for Development. 2012. P. 151–152.
5. Коваль Т.І. Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 21. С. 86–92.
6. Бопко І.З. Роль інноваційних технологій у формуванні педагогічної техніки майбутніх учителів іноземних мов. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 2. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3429> (дата звернення: 28.04.2021).
7. Мельніченко Р.К. Тренінг як форма інтерактивної педагогічної технології та його роль у підготовці вчителя біології та основ здоров'я. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29775/1/Мельниченко%20тренінг-63-67.pdf> (дата звернення: 29.04.2021).
8. Антонова О.Є., Поліщук Н.М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с.
9. Сагер Л.Ю., Сигида Л.О., Колесник А.А. Інтерактивні методи навчання як інструмент маркетингу освітніх послуг. *Вісник СумДУ* ; 4-е вид. 2018. С. 13–24. URL: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2020/03/20/saher_4_2018.pdf (дата звернення: 22.04.2021).
10. Giorgdze M., Dgebuadze M. Interactive teaching methods: challenges and perspectives. *International E-Journal of Advances in Education*. December 2017. Vol. III, Issue 9. P. 544–548.
11. Sava Raluca. Using interactive methods in teaching accounting. *Studies in Business and Economics*. 2016. № 11(2). P. 130–139.
12. Авдєєва І.М., Мельникова І.М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академічної групи : навчальний посібник. Київ : Професіонал, 2007. 304 с.
13. Yakovleva N., Yakovlev V. Interactive teaching methods in contemporary higher education. *Pacific Science Review*. 2015. P. 1–6.

REFERENCES

1. About general secondary education. No 651-XVI. (1999). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> [in Ukrainian].
2. Bilyk O.O., Puha O.O. Vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii i metodiv navchannia inozemnykh mov u konteksti studentotsentryzmu. [The use of interactive technologies and methods of teaching foreign languages in the context of student-centeredness]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy*. [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomonav]. 2019. P. 22–25. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27251> [in Ukrainian].
3. Liutyi V. (2013). Tekhnolohiia sotsialnoi roboty. [Technology of social work]. Kyiv: Akademiia praktychnykh ta sotsialnykh vidnosyn FPU. [in Ukrainian].
4. Aisner L.Yu. Effective ways of learning a foreign language. Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference: Science and Education: Experience, Problems, Prospects for Development. 2012. P. 151-152. [in English].
5. Koval T.I. (2011). Interaktyvni tekhnolohii navchannia inozemnykh mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh. [Interactive technologies for teaching foreign languages in higher education]. Nepererвна profesiina

- osvita: teoriia i praktyka. [Continuing professional education: theory and practice]. Vol. 21. (pp. 86-92). Kyiv. [in Ukrainian].
6. Bopko I.Z. (2015). Rol innovatsiinykh tekhnolohii u formuvanni pedahohichnoi tekhniky maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov. [The role of innovative technologies in the formation of pedagogical techniques of future teachers of foreign languages]. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. [Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine]. Vol. 2. Retrieved from: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3429> [in Ukrainian].
 7. Melnichenko R.K. Treninh yak forma interaktyvnoi pedahohichnoi tekhnolohii ta yoho rol u pidhotovtsi vchytelia biolohii ta osnov zdorovia. [Training as a form of interactive pedagogical technology and its role in teacher training in biology and basics of health]. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/29775/1/Мельниченко%20тренинг-63-67.pdf> [in Ukrainian].
 8. Antonova O.Ye., Polishchuk N.M. (2016). Pidhotovka vchytelia do rozvytku zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti uchniv. [Preparation of teachers for the development of health-preserving competence of students]. Zhytomyr: ZhSU Publishing House. I. Franko. P. 248. [in Ukrainian].
 9. Saher L.Yu., Syhyda L.O., Kolesnyk A.A. (2018). Interaktyvni metody navchannia yak instrument marketynhu osvitnikh posluh. [Interactive teaching methods as a tool for marketing educational services]. Visnyk SumDU. [Bulletin of SSU]. (pp. 13-24). Sumy. [in Ukrainian].
 10. Giorgdze M., Dgebuadze M. Interactive teaching methods: challenges and perspectives. International E-Journal of Advances in Education. December 2017. Vol. III, Issue 9. PP. 544-548. [in English].
 11. Sava Raluca. Using interactive methods in teaching accounting. Studies in Business and Economics. 2016. no. 11(2). PP. 130-139. [in English].
 12. Avdieieva I.M., Melnykova I.M. (2007). Innovatsiini komunikatyvni tekhnolohii v roboti kuratora akademhrupy. [Innovative communication technologies in the work of the curator of the academic group]. Kyiv: Profesional. P. 304. [in Ukrainian].
 13. Yakovleva N., Yakovlev V. Interactive teaching methods in contemporary higher education. Pacific Science Review. 2015. PP. 1-6. [in English].